

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАПОБИГАННЯ НЕНАЛЕЖНОМУ ПОВОДЖЕННЮ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ

21 квітня 2026 року

Co-funded by
the European Union

ДМИТРО ЯГУНОВ

- АДВОКАТ
- ДОКТОР ПОЛІТИЧНИХ НАУК
- КАНДИДАТ НАУК ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
- ДОЦЕНТ
- ЗАСЛУЖЕНИЙ ЮРИСТ УКРАЇНИ
- ЧЛЕН ЄКЗК ВІД УКРАЇНИ

✉ d.yagunov@gmail.com

🌐 www.yagunov.in.ua

🌐 www.cpt-echr.com

Дмитро Ягунов

Правнича допомога. Захист прав людини. Наукові дослідження

Дмитро Ягунов ▾ Дослідження ▾ Адвокат ▾ Видання з практики ЄСПЛ ▾ **Практика в ЄСПЛ ▾** Стандарти ЄКЗК

Запобігання катуванням ECHR Case Law Стандарти База даних ЄСПЛ Неформальні в'язничні ієрарії Опитування

Wartime Crisis Mode Поліцейські стандарти 2025

www.yagunov.in.ua/echr-2023-cpt-2023

*“Якщо покласти
хороші яблука
в погані умови,
ви отримаєте
зіпсовані яблука”*

Що відбувається, коли
добрі люди потрапляють
до злочинного середовища?

Чи виходять вони
переможцями,
чи ситуація бере гору
над їхнім минулим
та моральними принципами?

Ніхто не проходив терапію,
і хоча це була епоха наркотиків,
ніхто не вживав нічого,
крім марихуани,

і на той час усі вони були
фізично здоровими.

Чи переможе доброта
цих добрих людей,
поміщених у це погане,
злюбне місце?

СТАТТЯ 3 КОНВЕНЦІЇ: ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ

Абсолютна зборона: нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.

Одна з фундаментальних цінностей демократичного суспільства — вона категорично забороняє будь-яке жорстоке поведження без будь-яких винятків

- **Абсолютна заборона:** нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.
- Одна з фундаментальних цінностей демократичного суспільства
- Категорично забороняє будь-яке жорстоке поведження без будь-яких винятків
- Гарантії мають бути практичними та ефективними, а не теоретичними

ЄСПЛ

справи за статтею 3 Конвенції

**ВСТАНОВЛЮЄ
НЕПРАВОМІРНЕ
ПОВОДЖЕННЯ**

юридичний факт

- Violation v. May Amount

ЄКЗК

превентивний позасудовий
механізм нагляду

**ПОПЕРЕДЖАЄ КАТУВАННЯ
НА ПРАКТИЧНОМУ РІВНІ**

зміни на місцях

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ

Катування — обтяжуючий та умисний вид жорстокого поводження, що призводить до дуже серйозних і нелюдських страждань

Нелюдське поводження — умисне заподіяння сильних фізичних і душевних страждань упродовж тривалого часу

Таке, що принижує гідність, — поводження, яке викликає у жертви страх, страждання і почуття неповноцінності, здатне зламати фізичний і моральний опір

Різниця між поняттями визначається перш за все силою спричинених страждань

- **Катування** — обтяжуючий та умисний вид жорстокого поводження, що призводить до дуже серйозних і нелюдських страждань
- **Нелюдське поводження** — умисне заподіяння сильних фізичних і душевних страждань упродовж тривалого часу
- **Таке, що принижує гідність,** — поводження, яке викликає у жертви страх, страждання і почуття неповноцінності, здатне зламати фізичний і моральний опір
- Різниця між поняттями визначається перш за все силою спричинених страждань
- **Ireland v. the UK**

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ

КАТУВАННЯ

- Обтяжуючий та умисний вид жорстокого поводження,
- Призводить до дуже серйозних і нелюдських страждань

НЕЛЮДСЬКЕ ПОВОДЖЕННЯ

- Умисне заподіяння сильних фізичних і душевних страждань,
- Упродовж тривалого часу

ТАКЕ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ

- Поводження, яке викликає у жертви страх, страждання і почуття неповноцінності,
- Здатне зламати фізичний і моральний опір

ЗРОСТАННЯ ІНТЕНСИВНОСТІ ТА СИЛИ СТРАЖДАНЬ

Різниця між поняттями визначається перш за все силою спричинених страждань

Paramilitary Groups of Catholics and Loyalists

CATHOLIC

LOYALISTS

IRA

PIRA

UVF

UDA

INLA

Irish National
Liberation Army

IPLO

Irish People's
Liberation Organization

UDA

Ulster Defence
Association

LVF

Loyalist Volunteer
Force

Історичний контекст (The Troubles): Напруга 1970-х років

Загострення конфлікту: Тероризм та масові заворушення

- Діяльність Ірландської Республіканської Армії (IRA)
- Хвиля вуличних заворушень та терактів

Ескалація Військової Присутності:

Британська армія в
Північній Ірландії

Запровадження інтернування (Operation Demetrius)

- Політика затримання без суду для боротьби з бойовиками
- Арешти сотень підозрюваних

П'ЯТЬ ТЕХНІК

ТРИВАЛЕ СТОЯННЯ ДО СТІНИ

- Вимушене статичне положення,
- Фізичне виснаження.

КАПЮШОН

- Сенсорна депривація,
- Дезорієнтація у просторі.

ШУМОВИЙ ВПЛИВ

- Постійний, гучний шум,
- Психологічний тиск.

ПОЗБАВЛЕННЯ СНУ

- Порушення циркадних ритмів,
- Ментальна дезорієнтація.

ПОЗБАВЛЕННЯ ЇЖИ

- Голодування та виснаження,
- Фізична слабкість.

ПРОГРЕСІЯ ІНТЕНСИВНОСТІ ТА КУМУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ

Ці техніки часто використовуються в комплексі, що посилює їхній руйнівний вплив на психіку та здоров'я

IRELAND v. THE UK

«П'ЯТЬ ТЕХНІК» — НЕ КАТУВАННЯ?

- стояння до стіни
- капюшон
- шум
- позбавлення сну
- позбавлення їжі

ЄСПЛ:

- ➔ НЕЛЮДСЬКЕ ТА ПРИНИЖУЮЧЕ ПОВОДЖЕННЯ
- ➔ АЛЕ НЕ КАТУВАННЯ

«Інтенсивність має значення. Але де межа?»

«МІНІМАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ЖОРСТОКОСТІ»

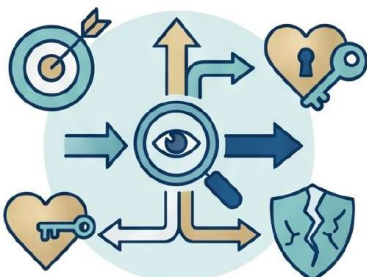
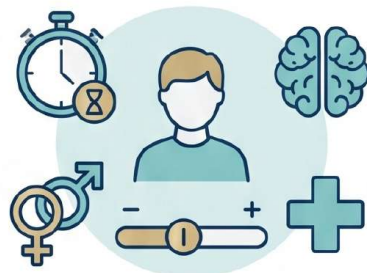

МІНІМАЛЬНИЙ ПОРІГ

Жорстокість поведінки повинна сягати **певного мінімального рівня** — оцінка завжди відносна і залежить від сукупності обставин

ВРАХОВУВАНІ ФАКТОРИ

Враховуються: характер поведінки, тривалість, фізичні й психічні наслідки, стать, вік, стан здоров'я потерпілого

ДОДАТКОВІ ФАКТОРИ

Додаткові фактори: мета, намір, мотив, контекст підвищеної напруженості, особлива вразливість жертви

МІНІМАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ЖОРСТОКОСТІ

- Жорстокість поведінки повинна сягати певного **мінімального рівня** — оцінка завжди відносна і залежить від сукупності обставин
- Враховуються: характер поведінки, тривалість, фізичні й психічні наслідки, стать, вік, стан здоров'я потерпілого
- Додаткові фактори: мета, намір, мотив, контекст підвищеної напруженості, особлива вразливість жертви

МЕЖА СТРАЖДАНЬ

Страждання мають виходити за межі невідворотного елемента, притаманного будь-якій законній формі позбавлення волі

ОБТЯЖУЮЧИЙ ФАКТОР

Публічний характер поведження є обтяжуючим фактором; жертва може бути принижена навіть виключно у власних очах

«МІНІМАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ЖОРСТОКОСТІ»

«ЗАГРОЗА КАТУВАНЬ ТА СТРАХ»

1. ПОГРОЗА ТА ПОВОДЖЕННЯ

Навіть проста погроза застосування катувань може становити форму нелюдського поводження

2. СТРАХ ПЕРЕД НАПАДАМИ

Страх перед майбутніми нападами після попередніх випадків домашнього насильства — самостійна форма нелюдського поводження

3. ВІДПОВІДАЛЬ-НІСТЬ ДЕРЖАВИ

Відповідальність держави настає, якщо поліція не надала адекватного захисту, допустивши «зону беззаконня»

4. МЕЖІ КУТИВАННЯ СТ. 3

Не всяка загрозна поведінка автоматично активує ст. 3 Конвенції

5. СТ. 8 ТА ВЕРБАЛЬНЕ ЗАЛЯКУВАННЯ

Вербальне залякування натовпу може підпадати лише під ст. 8 Конвенції

1. ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОСТРУМУ

ТЯГАР ДОВЕДЕННЯ ТВЕРДЖЕНЬ ПРО ПОГАНЕ ПОВОДЖЕННЯ

У разі тілесних ушкоджень особи, яка перебуває під контролем держави, діє презумпція відповідальності держави

Держава зобов'язана надати правдоподібне пояснення походженню ушкоджень — за відсутності такого пояснення констатується порушення ст. 3 Конвенції

Стандарт доведення: «поза розумним сумнівом»; докази можуть бути непрямими, але досить вагомими.

Застосування до особи, позбавленої свободи, фізичної сили, яка не є абсолютно необхідною, в принципі становить порушення ст. 3 Конвенції

ТЯГАР ДОВЕДЕННЯ ТВЕРДЖЕНЬ ПРО ПОГАНЕ ПОВОДЖЕННЯ

 Тілесні ушкодження під контролем держави

ч. 1

ПРЕЗУМПЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

ч. 1

 Держава має надати правдоподібне пояснення походженню ушкоджень

ч. 2

 Стандарт доведення: «Поза розумним сумнівом»

- ✓ Докази можуть бути непрямими
- ✓ Але досить вагомими

ч. 3

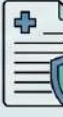
ПОРУШЕННЯ
ч. 3 КОНВЕНЦІЇ

ПРЕЗУМПЦІЯ ДОБРОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИ ДО ЗАТРИМАННЯ

1 **Обов'язок держави щодо пояснення ушкоджень**

- Якщо особа була здоровою при затриманні, а під час тримання під вартою отримала ушкодження, держава зобов'язана пояснити їх походження
- Відсутність медичного огляду при надходженні — доказ на користь заявника

2 **Стандарти документування стану здоров'я**

- Документування стану здоров'я при прийомі — не лише медичний, а й правозахисний стандарт

3 **Механізм доказування**

- Прозора та своєчасна медична оцінка є критичною для визначення відповідальності

НЕНАЛЕЖНЕ ПОВОДЖЕННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Ознаки катування (Конвенція ООН, ЄСПЛ)

Критерії кваліфікації

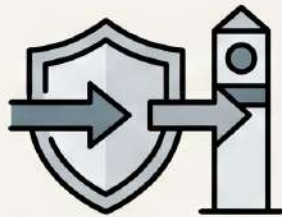

Особлива вразливість

- Отримання зізнань або інформації під примусом — одна з ключових ознак катування згідно з Конвенцією ООН та практикою ЄСПЛ
- Тривалість та системність поведінки є самостійними критеріями при кваліфікації
- Особлива вразливість жертви (неповнолітні, вагітні жінки) підвищує рівень кваліфікації діянь

ДЕПОРТАЦІЯ АБО ЕКСТРАДИЦІЯ ЯК КАТУВАННЯ ЧИ НЕЛЮДСЬКЕ ПОВОДЖЕННЯ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Держава несе відповідальність за вислання особи до країни, де загрожує поведження, що порушує ст. 3 Конвенції

АБСОЛЮТНИЙ ХАРАКТЕР

Заборона має абсолютний характер: міркування національної безпеки чи публічного порядку **НЕ Є ПРИВОДОМ** для подолання

ОБОВ'ЯЗОК ОЦІНКИ

Обов'язок держави — оцінити реальний і передбачуваний ризик поведження в країні призначення

НЕМОЖЛИВІСТЬ ВИПРАВДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

ЗАБОРОНА Є АБСОЛЮТНОЮ

'Ст. 3 Конвенції

Ніякі виняткові обставини (наприклад, війна або загроза нацбезпеці) **не** можуть виправдати катування чи нелюдське поведження.

НЕМАЄ МІРКУВАНЬ НАЦБЕЗПЕКИ

Міркування національної безпеки чи публічного порядку **НЕ Є ПРИВОДОМ** для порушення.

ОЦІНКА ПЕРЕДБАЧУВАНОГО РИЗИКУ

Оцінка реального ризику поведження в країні призначення — **ключовий обов'язок** держави.

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З БОКУ ПРИВАТНИХ ОСІБ: ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ

ЗАГАЛЬНИЙ ОБОВ'ЯЗОК ЗАХИСТУ

- Держава зобов'язана захищати осіб від жорсткого поведіння з боку приватних осіб, якщо знала або повинна була знати про ризик

ОСОБЛИВА УВАГА ДО ДІТЕЙ

- Неспроможність системи захистити дітей від знущань – порушення ст. 3 Конвенції

ДОСТУП ДО СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

- Ненадання соціальних послуг уразливим особам може кваліфікуватися як порушення ст. 3 Конвенції

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЯВ ПРО ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ

ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА МЕДИЧНІ ДОКАЗИ ЖОРСТОКЕ ПОВЕДЖЕННЯ

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ПОВНОТА РОЗСЛІДУВАННЯ. САБОТАЖ

- Розслідування є незалежним, якщо особи, які його проводять, не підпорядковані тим, щодо кого воно здійснюється
- Розслідування, яке не може призвести до покарання винних, порушує ст. 3 Конвенції
- **Саботаж:** знищення доказів, залякування свідків, необгрунтовані затримки — самостійні порушення Конвенції
- Застосування строків давності та амністії до осіб, які вчинили катування, є несумісним із ст. 3 Конвенції

ЗГВАЛТУВАННЯ ТА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО: ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Згвалтування є однією з найтяжчих форм жорстокого поводження, що руйнує особистість жертви

Батьки потерпілого від сексуального насильства є самостійними жертвами у значенні Конвенції

Неналежне розслідування заяви про згвалтування є порушенням процесуального аспекту ст. 3

Держава зобов'язана запровадити законодавчу базу для ефективного захисту від сексуального насильства

ЗГВАЛТУВАННЯ ТА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО: ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

- Згвалтування завжди є катуванням
- Батьки потерпілого від сексуального насильства є самотійними жертвами у значенні Конвенції
- Неналежне розслідування заяви про згвалтування є порушенням процесуального аспекту ст. 3 Конвенції
- Держава зобов'язана запровадити законодавчу базу для ефективного захисту від сексального насильства

КОМПЕНСАЦІЯ, ПІДЗВІТНІСТЬ, ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ

- Матеріальна компенсація без покарання не є достатнім відновленням прав.

- Якщо держава реагує лише виплатою компенсації, то фактична безкарність стає системною.

- Смерть внаслідок умисного жорстокого поводження не може бути компенсована лише грошима.

ТЕРОРИЗМ ТА ДОТРИМАННЯ КОНВЕНЦІЙНИХ ВИМОГ

**ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ:
АБСОЛЮТНА**

**ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ:
АБСОЛЮТНА**

**«СЦЕНАРІЙ
ЦОКАЮЧОЇ БОМБИ»**

**ДЕРЖАВА І ДЕМОКРАТИЧНА
ЛЕГІТИМНІСТЬ**

СЦЕНАРІЙ «ЦОКАЮЧОЇ БОМБИ»: ЕТИЧНИЙ КОНФЛІКТ

УТИЛІТАРНИЙ ПІДХІД: «МЕНШЕ ЗЛО»

ЛОГІКА «МЕНШОГО ЗЛА»:
Дія виправдана, якщо веде
найбільшого блага для більшості

«СЦЕНАРІЙ ЦОКАЮЧОЇ БОМБИ»

**ДЕРЖАВА І ДЕМОКРАТИЧНА
ЛЕГІТИМНІСТЬ:**
Порушення фундаментальних
прав руйнує основи демократії

ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД: «АБСОЛЮТНА НОРМА»

**КОНСЕКВЕНЦІАЛІЗМ
ПРОТИ
АБСОЛЮТНОЇ НОРМИ**
Держава, що вдається до
жорсткого поведіння в ім'я
безпеки, підриває власну
демократичну легітимність

АБСОЛЮТНА ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ: СПРОСТУВАННЯ МІФУ ПРО «ЦОКАЮЧУ БОМБУ»

МІФ ПРО РЕАЛЬНІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

УМОВИ СЦЕНАРІЮ НІКОЛИ НЕ
ВІДТВОРЮЮТЬСЯ В РЕАЛЬНОСТІ

АЯК, ЯК, МНІО,
ХАК, МНЯ,
ПОВОРІ +НУВІС

КАТУВАННЯ НЕ ДАЄ
ДОСТОВІРНИХ СВІДЧЕНЬ –
ЛЮДИНА ГОВОРИТЬ БУДЬ-ЩО

РУЙНУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

ВИЗНАННЯ «ВИНЯТКУ» РУЙНУЄ
ВСЮ СИСТЕМУ ЗАБОРОНИ

ЮРИДИЧНИЙ ІМПЕРАТИВ

СТ. 3 ЄКПЛ –
JUS COGENS:
ЖОДНИХ ДЕРОГАЦІЙ

ЗАБОРОНА Є АБСОЛЮТНОЮ
І НЕ ПІДЛЯГАЄ ВІДСТУПУ

Gäfgen v. Germany (ECtHR, Grand Chamber, 2010): СХЕМА СПРАВИ

1. ФАКТИ СПРАВИ

- Поліцейський офіцер Франкфурта погрожував заявнику катуванням під час допиту, щоб дізнатися місцезнаходження викраденої дитини.
- Заявник зізнався і привів поліцію до тіла.
- Заявника засудили за вбивство.
- Він поскаржився до ЄСПЛ на порушення статті 3 ЄКПЛ (катування/жорстоке поводження) та несправедливий судовий розгляд (стаття 6).

СТАТТЯ 3 (Матеріальний аспект)

✓ ПОРУШЕННЯ

- Погроза катуванням становила нелюдське поводження.
- Не досягло рівня катування.

2. РІШЕННЯ СУДУ

СТАТТЯ 3 (Процесуальний аспект)

✓ ВІДСУТНІСТЬ ПОРУШЕННЯ

- Німеччина провела ефективне розслідування.
- Офіцера засуджено (вирок з відстрочкою).

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД (СТАТТЯ 6)

✓ ВІДСУТНІСТЬ ПОРУШЕННЯ

- Незважаючи на початковий тиск, заявник добровільно підтвердив свої показання в суді.
- Докази, отримані під тиском, не вплинули вирішальним чином на засудження (яке ґрунтувалося на інших доказах).

3. КЛЮЧОВІ ДОКТРИНАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

ВИКЛЮЧЕННЯ ДОКАЗІВ

Докази, отримані з порушенням ст. 3, як правило, мають бути виключені. Однак оцінюється загальна справедливість судового розгляду.

ВІДСУТНІСТЬ ВИПРАВДАННЯ "ТИКАЮЧОЇ БОМБИ"

Абсолютний характер статті 3 не допускає жодних винятків, навіть у надзвичайних ситуаціях для порятунку життя.

ЕФЕКТИВНЕ ВНУТРІШНЄ ВІДШКОДУВАННЯ

Ефективність внутрішнього розслідування та покарання винних є незалежним критерієм дотримання статті 3.

ПЕРЕБУВАННЯ У В'ЯЗНИЦІ

ПРИНЦИПИ УТРИМАННЯ

- Держава зобов'язана тримати осіб під вартою в умовах, що відповідають принципу поваги до людської гідності

- Оцінюється кумулятивний ефект умов утримання, а не лише окремі факти.

МЕЖІ ПРАВОМІРНОГО ПОВОДЖЕННЯ

- Ув'язнення є саме по собі покаранням – умови не повинні посилювати страждання понад невідворотний рівень

- Відсутність умислу на приниження не виключає констатацію порушення ст. 3.

- Нестача державного фінансування не є виправданням неналежних умов

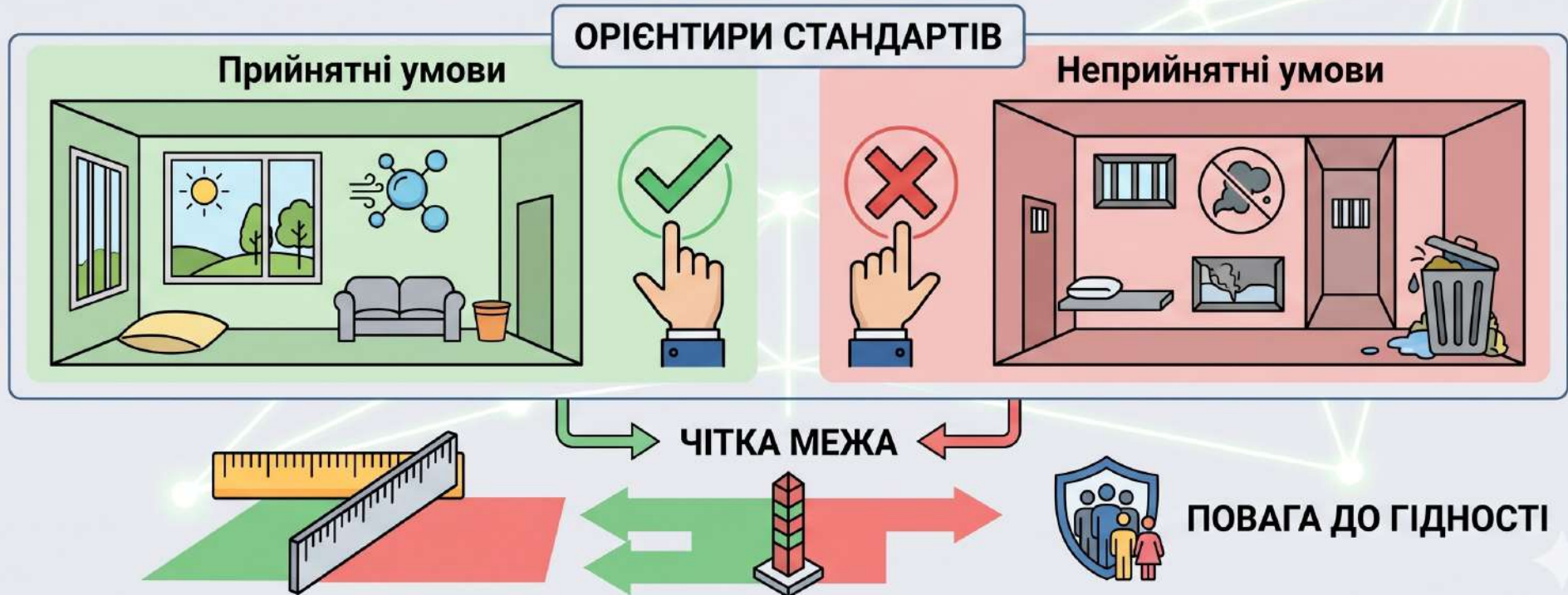

ЖИТЛОВИЙ ПРОСТІР У КАМЕРАХ: БАЗОВІ СТАНДАРТИ

Загальна рамка оцінки

- Визначення прийнятної розміру камери є центральним елементом оцінки умов тримання за статтею 3 ЄКПЛ. Ні ЄСПЛ, ні ЄКЗК не встановлюють єдиного абсолютного **мінімуму**, однак сформована ними **система орієнтирів** - дозволяє провести чітку межу між прийнятними та неприйнятними умовами.

ЖИТЛОВИЙ ПРОСТІР У КАМЕРАХ: БАЗОВІ СТАНДАРТИ

Стандарти ЄСПЛ

- ✗ • МЕНШЕ 3 КВ.М НА ОСОБУ: СИЛЬНА ПРЕЗУМПЦІЯ ПОРУШЕННЯ СТ. 3

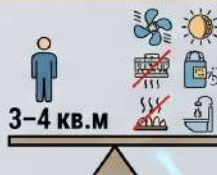
ПОРУШЕННЯ

НЕЗАЛЕЖНО ВІД
ІНШИХ ОБСТАВИН

- ? • 3–4 КВ.М: ВАГОМИЙ ФАКТОР; ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ

У ПОЄДНАННІ З ІНШИ-
МИ НЕДОЛІКАМИ

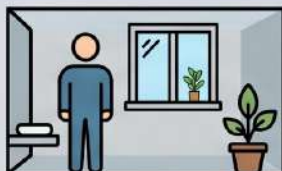

ПОРУШЕННЯ ?

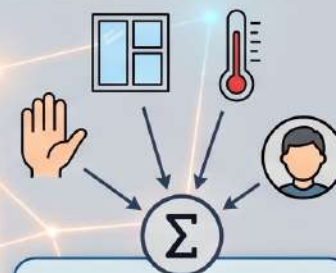
- ✓ • ПОНАД 4 КВ.М: ПРОСТОРОВИЙ ФАКТОР ЗАЗВИЧАЙ НЕ Є ВИРІШАЛЬНИМ

ПОВАГА
ДО ГІДНОСТІ

НЕМАЄ
АВТОМАТИЧНОГО
ПОРУШЕННЯ

УЗАГАЛЬНЕНА
ОЦІНКА

- ОБОВ'ЯЗКОВА
ОЦІНКА УСІХ
ОБСТАВИН
ТРИМАННЯ

МЕТРАЖ КАМЕР: ПОРОГОВІ ЗНАЧЕННЯ

Ситуація 1: менше 3 кв.м на особу

Площа до 3 кв.м є ознакою тривалої істотної переповненості. Суд розглядає таке становище як таке, що саме по собі пршеує ст. 3 Конвенції, незалежно від тривалості строку та інших факторів.

Від 1 до 2,5 кв.м – «тривала істотна переповненість» (Davtdov and Others v. Ukraine)

ТРИВАЛА ПЕРЕПОВНЕНІСТЬ: ПОРУШЕННЯ СТ. 3

2,25 кв.м: констатовано порушення ст. 3 у *Buglov v. Ukraine*

ПОЗИЦІЯ ЄСПЛ: АБСОЛЮТНА ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ

1,5 кв.м: 18 осіб у камері 26 кв.м – Вимога термінового втручання (ЄКЗК, Румунія)

ДЕРЖАВА: ПІДРИВ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ЛЕГІТИМНОСТІ

SECURITY v. НОВІА І ПІВІСТІ

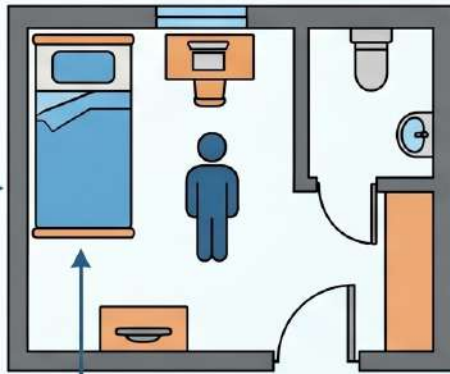
ПОВАГА ДО ГІДНОСТІ

ЖИТЛОВИЙ ПРОСТІР У КАМЕРАХ: БАЗОВІ СТАНДАРТИ

Стандарти ЄКЗК

ОДНОМІСНА КАМЕРА

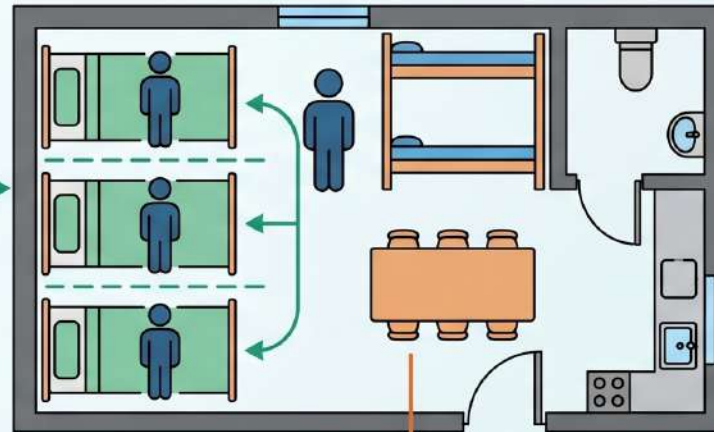
Площа: не менше **6 кв.м**
(без урахування санвузла)

Лише для
однієї особи

БАГАТОМІСНА КАМЕРА

На одну особу: не менше **4 кв.м**
(без урахування санвузла)

На одну особу:
не менше **4 кв.м**
(без урахування санвузла)

Для 3 осіб:
≥ 12 кв.м

ОБМЕЖЕННЯ ПЛОЩІ

ПЛОЩА < **8 кв.м**

Тільки для
одиначного
утримання

МЕТРАЖ КАМЕР: ПОРОГОВІ ЗНАЧЕННЯ

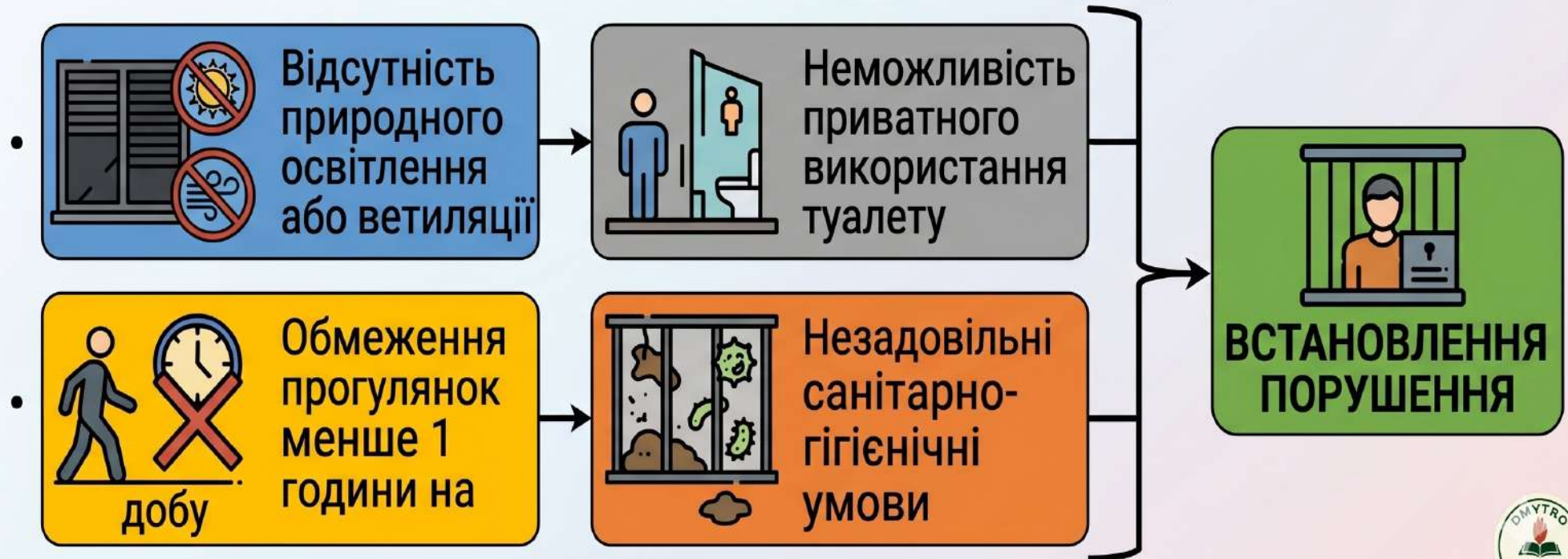
Ситуація 2: 3–4 кв.м на особу

МЕТРАЖ КАМЕР: ПАРАМЕТРИ ШЕННЯ

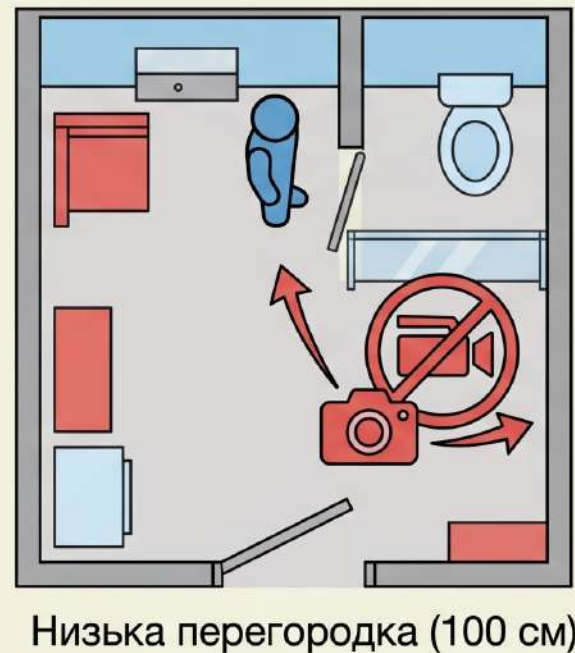
Ситуація 2: 3–4 кв.м на особу

У цьому діапазоні просторовий фактор залишається вагомим. Порушення встановлюється за наявності хоча б одного додаткового несприятливого чинника:

Buglov v. Ukraine

- Заявник утримувався у камері, де на особу припадало не більше 2,25 кв.м.
- Санітарний вузол відокремлювався перегородкою заввишки лише 100 см, що не давало жодного приватного простору
- Поєднання переповненості та відсутності приватності визнано таким, що принижує гідність

**ПОЄДНАННЯ
ПЕРЕПОВНЕНОСТІ
ТА ВІДСУТНОСТІ
ПРИВАТНОСТІ**

**ПРИНИЖЕННЯ
ГІДНОСТІ**

Gorbatenko v. Ukraine

ПЛОЩА КАМЕРИ

Площа на особу:

Площа на особу:
3 кв.м

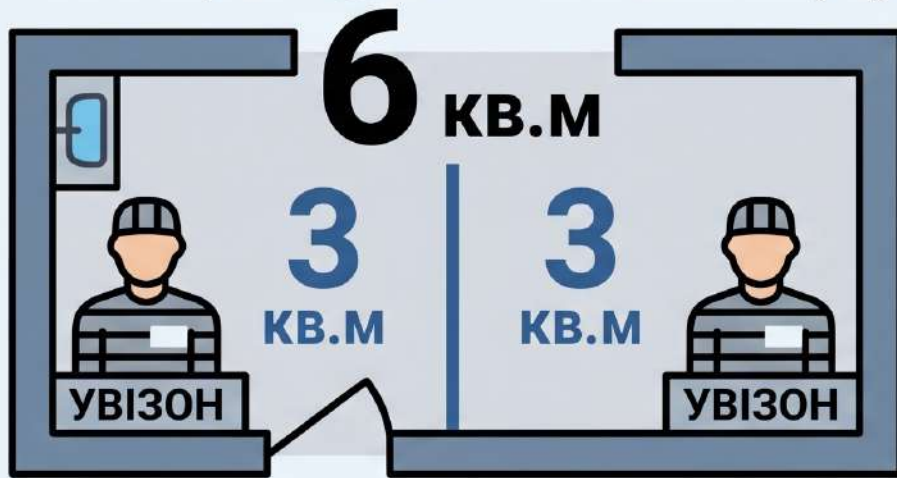

ОБМЕЖЕННЯ ТА НЕСПРИЯТЛИВИЙ ЕФЕКТ

Gorbatenko v. Ukraine

- Двомісна камера площею 6 кв.м — по 3 кв.м на кожного ув'язненого, що нижче рекомендованого ЄКЗК мінімуму

Х **нижче**
рекомендованого
ЄКЗК мінімуму

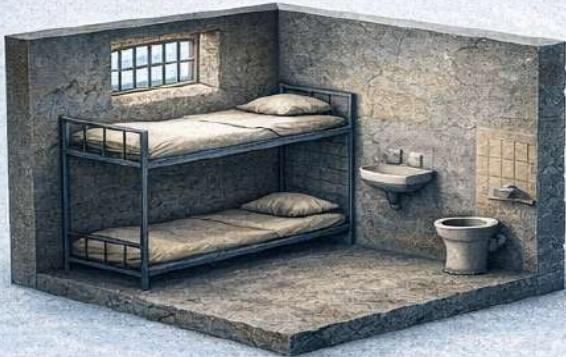
- Значні обмеження свободи пересування та прогулянок посилили несилияли

SIL v. UKRAINE

Камери:

- 6 кв.м. / 2 особи
  - 12 кв.м. / 4 особи
- ≈ 3 кв.м на особу

ФОРМАЛЬНО:
межа допустимого
але...

Жорсткий режим максимальної безпеки

- мінімум часу поза камерою
- обмежена рухливість
- ізоляція

ФОРМАЛЬНО:
межа допустимого

- мінімум часу поза камерою
- обмежена рухливість
- ізоляція

КУМУЛЯТИВНИЙ ЕФЕКТ → ПОРУШЕННЯ ст. 3
(навіть без критичного дефіциту площі)

ЖИТЛОВИЙ ПРОСТІР У КАМЕРАХ: БАЗОВІ СТАНДАРТИ

Стандарти ЄКЗК

- **Одномісна камера: не менше 6 кв.м**
(без урахування санвузла)
- **Багатомісна камера: не менше 4 кв.м**
(без урахування санвузла)
- **Камери площею менше 8 кв.м —**
лише для одиночного утримання

ЖИТЛОВИЙ ПРОСТІР У КАМЕРАХ: БАЗОВІ СТАНДАРТИ

Стандарти ЄСПЛ

МЕНШЕ 3 КВ.М НА ОСОБУ:

- СИЛЬНА ПРЕЗУМПЦІЯ ПОРУШЕННЯ СТ. 3
- НЕЗАЛЕЖНО ВІД ІНШИХ ОБСТАВИН

СТ. 3 ПОРУШЕННЯ!

3—4 КВ.М НА ОСОБУ:

- ВАГОМИЙ ФАКТОР
- ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ У ПОЄДНАННІ З ІНШИМИ НЕДОЛІКАМИ

ПОНАД 4 КВ.М НА ОСОБУ:

- ПРОСТОРОВИЙ ФАКТОР ЗАЗВИЧАЙ НЕ Є ВИРІШАЛЬНИМ

(інші фактори, такі як освітлення, вентиляція, гігієна, стають вирішальними)

ЖИТЛОВИЙ ПРОСТІР У КАМЕРАХ: БАЗОВІ СТАНДАРТИ

Стандарти ЄКЗК

ОДНОМИСНА
КАМЕРА
НЕ МЕНШЕ
6 КВ.М

(БЕЗ УРАХУВАННЯ
САНВУЗЛА)

ПОВАГА
ДО ГІДНОСТІ

БАГАТОМИСНА
КАМЕРА
НЕ МЕНШЕ
4 КВ.М
НА ОСОБУ

(БЕЗ УРАХУВАННЯ
САНВУЗЛА)

КАМЕРИ ПЛОЩОЮ
МЕНШЕ 8 КВ.М
– ЛИШЕ ДЛЯ
ОДИНОЧНОГО
УТРИМАННЯ

МЕТРАЖ КАМЕР: ПРАКТИКА ЄКЗК

Молдова

Кишинівська в'язниця

< 2 кв.м на особу

Сорокська в'язниця

2 – 2,5 кв.м на особу

- **Кишинівська в'язниця:** менше до 2 кв.м на особу – у переповнений рівень переповненості

- **Тараклійська в'язниця** від 2 до 2,5 кв.м на особу у переосібнених камерах

- **Тараклійська в'язниця:** камери 15–18 кв.м для одноосібного утримання поряд із камерами 12 кв.м для п'яти осіб

15–18
КВ.М

Кагульська в'язниця: привілейовані ув'язнені до 8 кв.м на особу для одноосібного ділилась між шістьма особами ув'язнені

12 кв.м

на особу; – інші ділилась між шістьма особами

МЕТРАЖ КАМЕР: ПРАКТИКА ЄКЗК

Молдова: Приклади переповненості

Кишинівська в'язниця

**МЕНШЕ
2 кв.м**
на особу

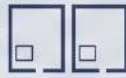

**ЗАГРОЗЛИВИЙ РІВЕНЬ
ПЕРЕПОВНЕНОСТІ**

Сорокська в'язниця

**ВІД
ДО 2,5 кв.м**
на особу
у переповнених
камерах

Тараклійська в'язниця

Камери
15–18 кв.м
для одноосібного
утримання

поруч із
камерами
12 кв.м для
п'яти осіб

Кагульська в'язниця

Привілейовані
ув'язнені —
до 8 кв.м
на особу

інші —
камера 12 кв.м
ділилась між
шістьма особами

ЖИТЛОВИЙ ПРОСТІР У КАМЕРАХ: БАЗОВІ СТАНДАРТИ (ЄКЗК)

Стандарти ЄКЗК

Одномісна камера

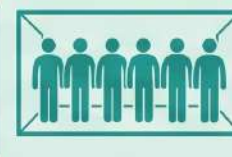
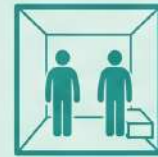
**НЕ МЕНШЕ
6 кв.м**

Багатомісна камера

**НЕ МЕНШЕ
4 кв.м**
на особу

Багатомісна камера

**4 НЕ МЕНШЕ
кв.м** на особу
(без урахування санвузла)

(без урахування санвузла)

**Камери площею
менше 8 кв.м —
ЛИШЕ ДЛЯ
ОДИНОЧНОГО
УТРИМАННЯ**

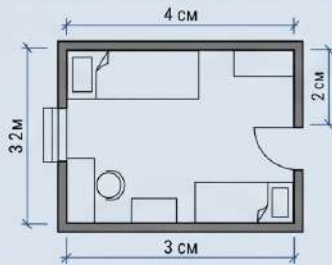
МЕТРАЖ КАМЕР: ПРАКТИКА ЄКЗК

Польща

Бидгощ

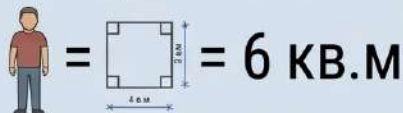

~6 кв.м

**~6 кв.м
на особу**

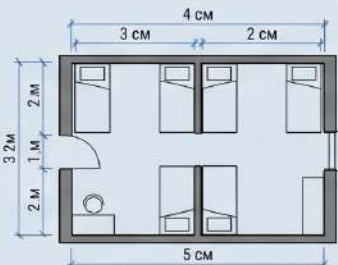
- **Рекомендація:** не більше 1 ув'язненого у камерах ~6 кв.м

Люблін, Щецин, Варшава-Мо

**≥ 4 кв.м
на особу**

**≥ 4 кв.м
на особу**

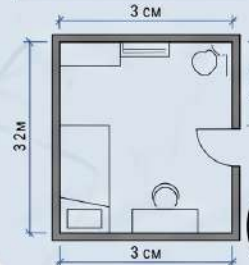
- **Рекомендація:** щонайменше 4 кв.м у баратомісних камерах

Щецин

**~7 кв.м
(одноосібне)**

**~7 кв.м
(одноосібне)**

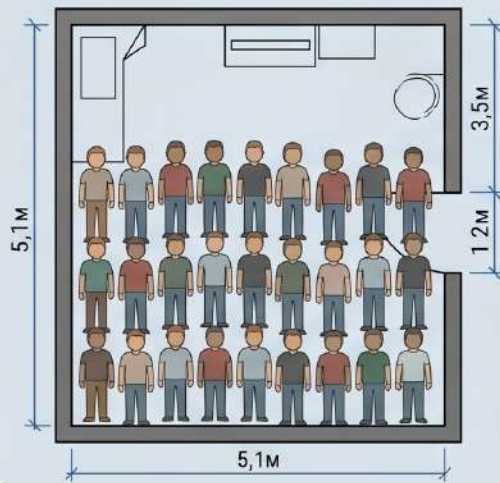
- **Камери ~7 кв.м** – лише для одноосібного розміщення

МЕТРАЖ КАМЕР: ПРАКТИКА ЄКЗК

Румунія

Камера 26 кв.м

26 осіб

< 1.5 кв.м
на особу

< 1.5 кв.м
на особу

- 26 молодих людей у камері 26 кв.м
- – 1.5 кв.м на особу

- Встановлено необхідність термінового реагування

Реагування ЄКЗК

**ТЕРМІНОВЕ
РЕАГУВАННЯ**

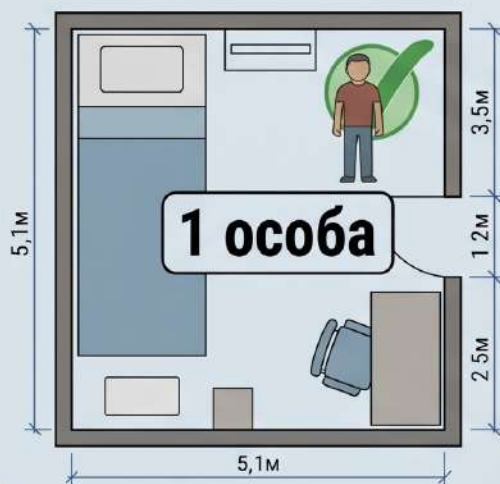
ЄКЗК

МЕТРАЖ КАМЕР: ПРАКТИКА ЄКЗК

Сполучене Королівство

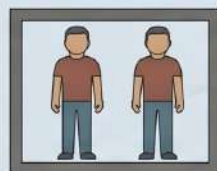
КАМЕРА < 8 кв.м (БЕЗ САНВУЗЛА)

≤ 8 кв.м

< 8 кв.м
на особу

10 кв.м
на 2 осіб

РЕКОМЕНДАЦІЯ

ДВОМІСНІ КАМЕРИ
(РЕКОМЕНДОВАНО)

- Виключно одиночне розміщення

- Рекомендований мінімум 10 кв.м (без санвузла)

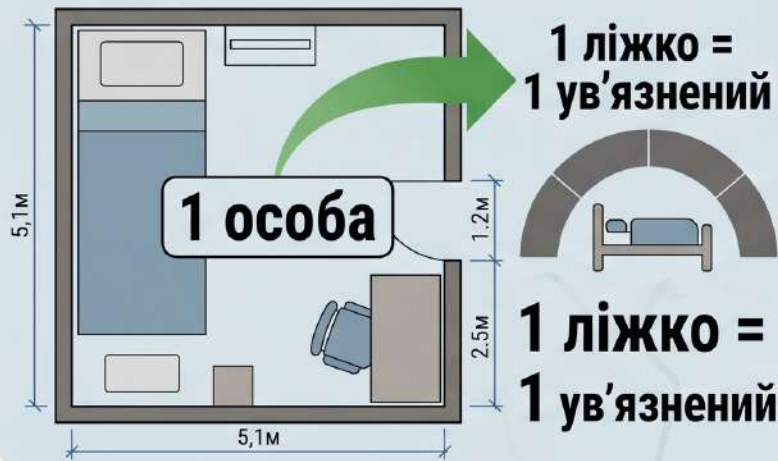
ТРИ КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ПРОСТОРУ

Обов'язкові елементи, відсутність яких свідчить про серйозний ризик порушення ст. 3 Конвенції

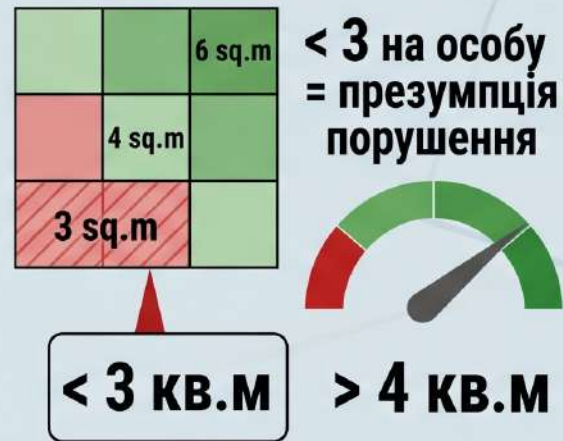
Neshkov and Others v. Bulgaria, Muršić v. Croatia:

ІНДИВІДУАЛЬНЕ СПАЛЬНЕ МІСЦЕ

- Кожен ув'язнений повинен мати власне ліжко; його відсутність є вагомим індикатором порушення

МІНІМАЛЬНА ПЛОЩА

- < 3 кв.м на особу** — створює сильну презумпцію порушення ст. 3 (стандарти ЄКЗК: 4 кв.м у багатомісних, 6 кв.м — одиночні камери)

СВОБОДА ПЕРЕСУВАННЯ

- Простір має дозволяти вільно рухатися між меблями

Висновок:

- Дефіцит площі запускає презумпцію порушення;** за наявності всіх критеріїв — оцінка здійснюється кумулятивно (світло, вентиляція, тривалість тримання тощо)

ВУЗЬКІ КАМЕРИ ТА КОНФІГУРАЦІЯ ПРОСТОРУ

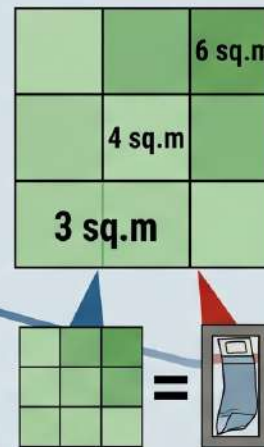
Значення форми та пропорцій камери

Загальна площа камери є необхідним, але не достатнім критерієм. ЄКЗК звертає

КРИТЕРИЙ: ПЛОЩА ТА КОНФІГУРАЦІЯ

МІНІМАЛЬНА ПЛОЩА

< 3 на особу
= презумпція порушення

Не достатньо?

РИЗИК ДЕФІЦИТУ РУХУ

- ЄКЗК звертає увагу на **конфігурвацію простору** – вузькі камери, **де відстань між стінами є критично малою, позбавлялою, позбаненого** можливості повноцінно **рухатись навіть** навіть при формально прийнятній площі.

Висновок: **Форма** камери та відстань між стінами мають критичне значення для оцінки умов.

ВУЗЬКІ КАМЕРИ ТА КОНФІГУРАЦІЯ ПРОСТОРУ

РЕКОМЕНДАЦІЇ З КОНФІГУРАЦІЇ (ЄКЗК)

ЄКЗК:
рекомендація
змінити
конфігурацію
вузьких камер
так, щоб відстань
між стінами
становила 2 м
або більше

ОЦІНКА ПЛОЩІ КАМЕР

Площа 7,5 кв.м
для одноосібного
утримання

«цілком прийнятні»

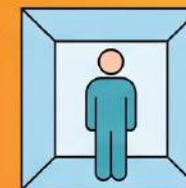
Площа 7 кв.м
для двох осіб

«дуже обмежений
житловий простір»

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ: МАКСИМУМ 1 УВ'ЯЗНЕНИЙ

Менше 7 кв.м –
максимум один
ув'язнений
(Чорногорія)

Менше 8 кв.м –
максимум один
ув'язнений
(Сполучене
Королівство)

САНІТАРНИЙ ВУЗОЛ У КАМЕРІ: ПРИВАТНІСТЬ ТА ГІГІЄНА

Стандарти розміщення санвузла

Санітарний вузол є самостійним компонентом оцінки умов тримання. Його наявність та облаштування **безпосередньо впливають на дотримання людської гідності.**

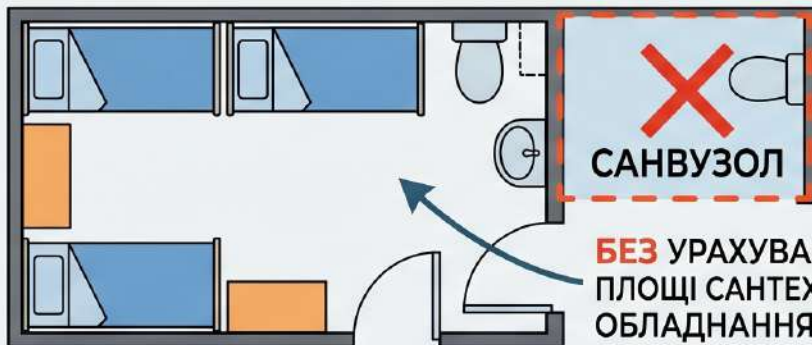
- 🕒 ✅ Туалети мають бути розміщені **безпосередньо в камерах** або **доступні в будь-який час** (у т.ч. вночі) без затримок
- 🚪 ✅ Санітарна зона має бути **повністю перегороджена** до стелі
- 🚪 ❌ Перегородка **заввишки 100 см**, що не відокремлює туалет від житлової є **неприйнятною**
- 👁️ ❌ Унітаз, **видимий з ліжок та через вічко** — **особлива форма приниження**, що порушує ст. 3 Конвенції

САНІТАРНИЙ ВУЗОЛ У КАМЕРІ: ПРИВАТНІСТЬ ТА ГІГІЄНА

Площа санвузла не враховується в загальній площі

БАГАТОМІСНІ КАМЕРИ
НОРМАТИВ: 4 КВ.М НА ЛЮДИНУ

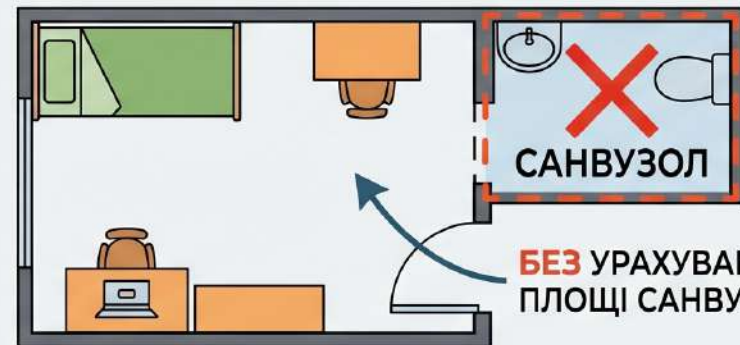

БЕЗ УРАХУВАННЯ
ПЛОЩІ САНТЕХНІЧНОГО
ОБЛАДНАННЯ ТА СТІНОК

- ПОВНА ІЗОЛЯЦІЯ (СТІНИ, ДВЕРІ)
- МЕХАНІЧНА ВЕНТИЛЯЦІЯ
- УМИВАЛЬНИК, УНІТАЗ
- ДОСТУП ДО ВОДИ

ОДИНОЧНІ КАМЕРИ
НОРМАТИВ: 6 КВ.М

БЕЗ УРАХУВАННЯ
ПЛОЩІ САНВУЗЛА

- ОГОРОДЖЕННЯ (НЕ МЕНШЕ 1.5 М)
- МОЖЛИВІСТЬ ПРИВАТНОГО ВИКОРИСТАННЯ
- ГІГІЄНІЧНІ ПРИСТРОЇ
- ПОДАЧА ГАРЯЧОЇ ВОДИ (ЗА НАЯВНОСТІ)

ЄКЗК чітко встановлює: норматив 4 кв.м для багатомісних камер та 6 кв.м для одиночних розраховуються без урахування площі, яку займає санітарна частина камери.

КУМУЛЯТИВНА ОЦІНКА УМОВ: МЕТРАЖ – НЕ ЄДИНИЙ КРИТЕРІЙ

Принцип кумулятивного ефекту

ЄСПЛ неодноразово підкреслював: умови тримання оцінюються в сукупності

Навіть у випадках, де площа камери перевищує 4 кв.м, може бути встановлено порушення ст. 3 Конвенції, якщо просторовий фактор поєднується з іншими несприятливими умовами.

КУМУЛЯТИВНА ОЦІНКА УМОВ: МЕТРАЖ – НЕ ЄДИНИЙ КРИТЕРІЙ

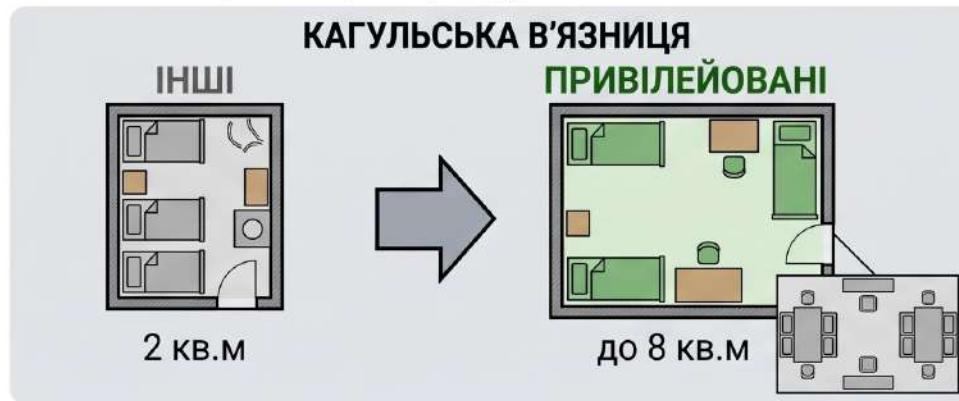

КУМУЛЯТИВНА ОЦІНКА УМОВ: МЕТРАЖ — НЕ ЄДИНИЙ КРИТЕРІЙ

ДИСПРОПОРЦІЯ У РОЗМІРАХ КАМЕР ЯК ІНДИКАТОР НЕФОРМАЛЬНОЇ ІЄРАРХІЇ

В установах, де панує неформальна ієрархія, привілейовані ув'язнені користуються непропорційно великим простором, тоді як "нижчі касти" зазнають надмірної переповненості

Yagunov

Yagunov

НЕФОРМАЛЬНА ТЮРЕМНА ІЄРАРХІЯ: ПОНЯТТЯ ТА МАСШТАБ ПРОБЛЕМИ

Визначення та загальна характеристика

- ✓ **Неформальні в'язничні ієрархії** — це усталена система владних відносин між ув'язненими, що існує **паралельно з офіційним управлінням** пенітенціарною установою
- ✓ Ієрархія існує **десятиліттями** і є **«ключовою рисою тюремної субкультури»** (ЄКЗК щодо Молдови)
- ✓ Вона виникає там, де **адміністрація неспроможна або небажає** здійснювати реальний контроль
- ✓ **Неформальні лідери** виконують **функції управління**, офіційно покладені на персонал
- ✓ **«Мовчазна угода»** між адміністрацією та ієрархією — системна ознака дисфункційних установ

НЕФОРМАЛЬНА В'ЯЗНИЧНА ІЄРАРХІЯ: ПОНЯТТЯ ТА МАСШТАБ ПРОБЛЕМИ

Неформальні в'язничні ієрархії — це усталена система владних відносин між ув'язненими, що існує паралельно з офіційним управлінням пенітенціарною установою

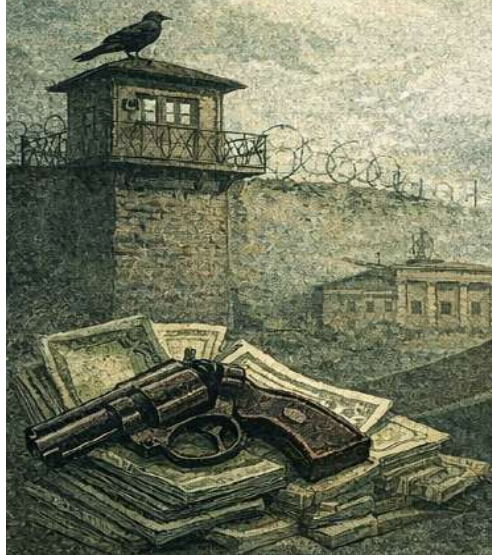
НЕФОРМАЛЬНА ТЮРЕМНА ІЄРАРХІЯ: ПОНЯТТЯ ТА МАСШТАБ ПРОБЛЕМИ

КАСТОВА СИСТЕМА: СТРУКТУРА НЕФОРМАЛЬНОЇ ІЄРАРХІЇ

«Злодійський світ» та його структура

У пострадянському просторі неформальна ієрархія організована за принципом «воровського закону» — квазіправової системи кримінального світу з чіткою стратифікацією

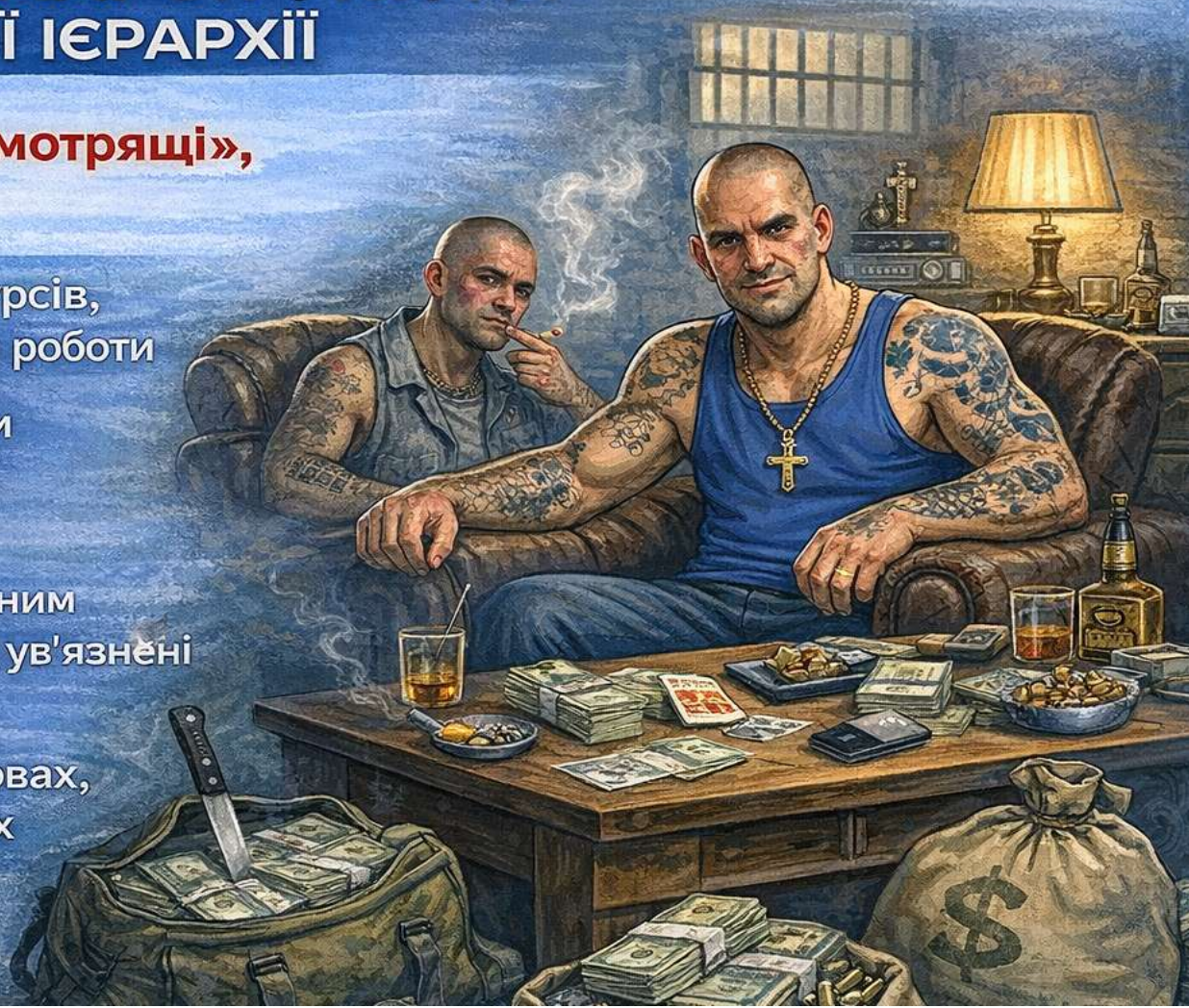
Аналогічні явища з різними назвами існують в усіх пенітенціарних системах

КАСТОВА СИСТЕМА: СТРУКТУРА НЕФОРМАЛЬНОЇ ІЄРАРХІЇ

Верхівка ієрархії («смотрящі», «авторитети»)

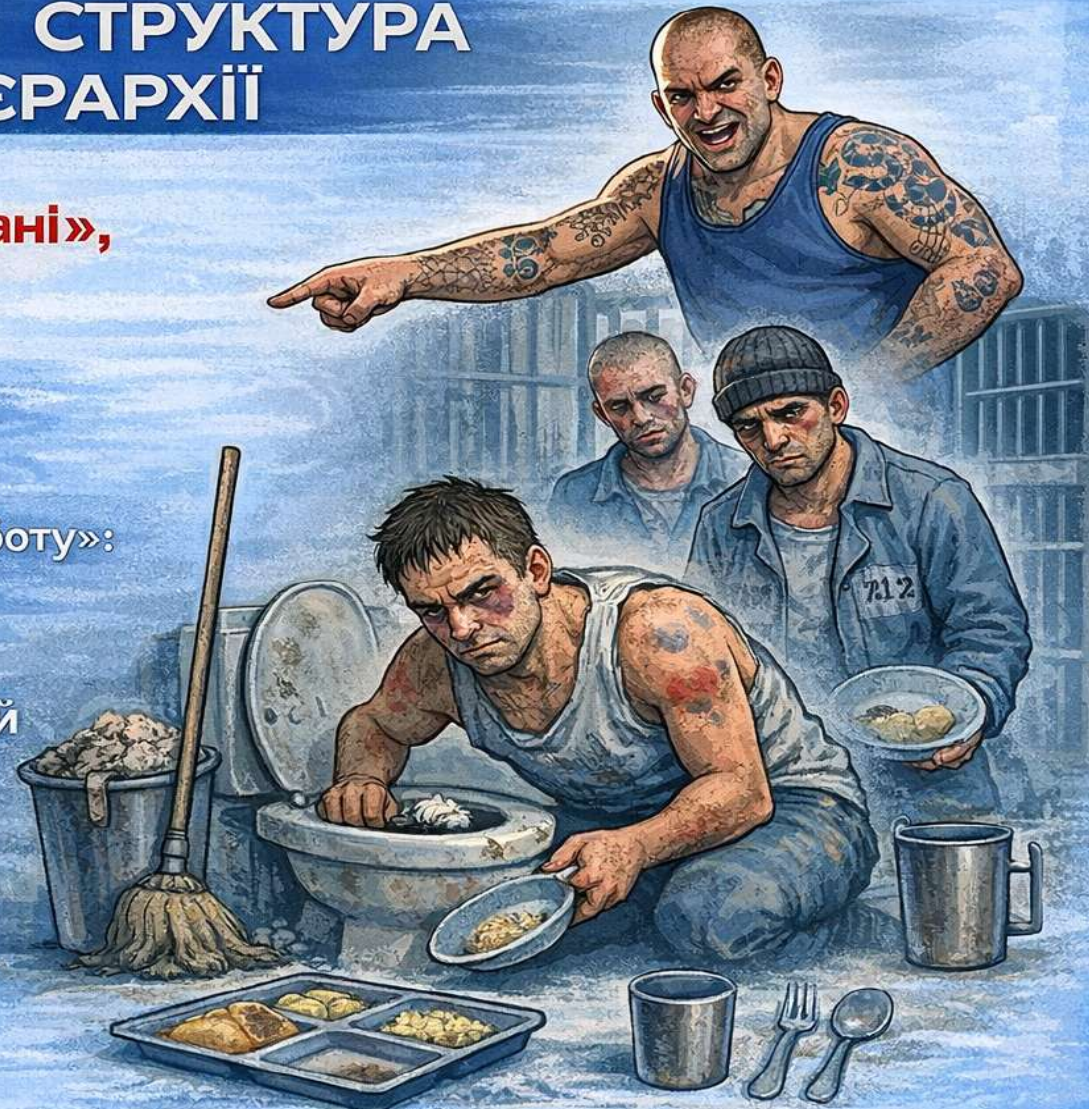
- Контролюють доступ до ресурсів, розподіл камер, призначення роботи
- Мають «право» класифікувати новоприбулих та визначати їх місце в ієрархії
- Керують «общаком» — незаконним колективним фондом, до якого ув'язнені зобов'язані вносити кошти
- Живуть у привілейованих умовах, недоступних решті ув'язнених

КАСТОВА СИСТЕМА: СТРУКТУРА НЕФОРМАЛЬНОЇ ІЄРАРХІЇ

Нижча каста («недоторкані», «опущені», «принижені»)

- Піддаються постійному фізичному та вербальному насильству
- Зобов'язані виконувати «брудну роботу»: прибирання туалетів, коридорів, камер лідерів
- Не мають права вступати у фізичний контакт з ув'язненими вищих каст або їх речами
- Використовують окремі тарілки, столові прибори, місця у їдальні, душові та туалети

Yagunov

«ОБЩАК» ТА СИСТЕМА ВИМАГАННЯ

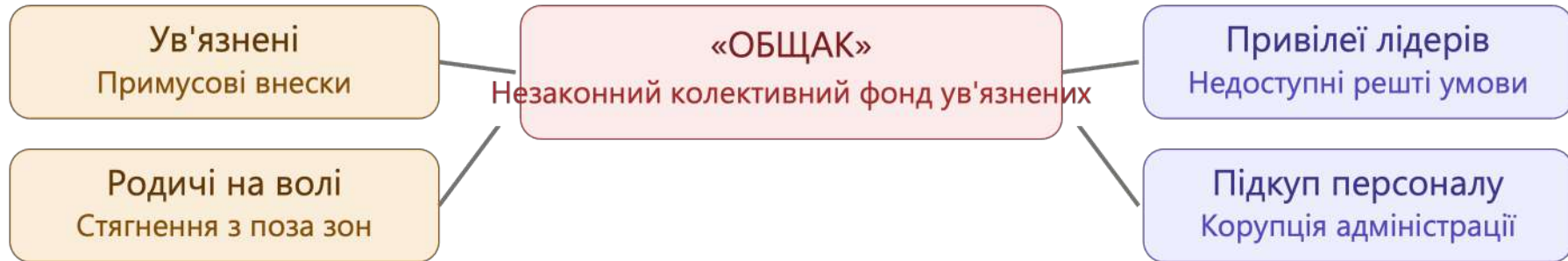
Механізм незаконного збору коштів

«Общак» — незаконний колективний фонд ув'язнених, яким управляють лідери неформальної ієрархії

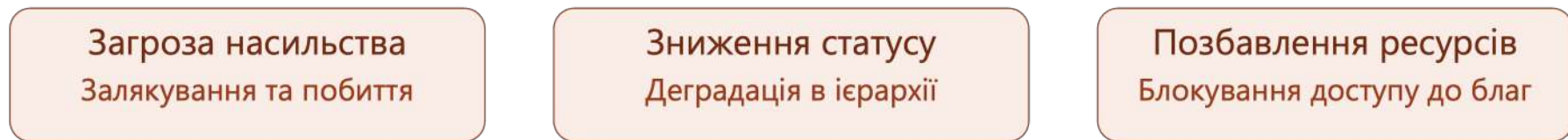

«ОБЩАК» ТА СИСТЕМА ВИМАГАННЯ

Механізм незаконного збору коштів

Механізм примусу

Задokumentований випадок · ЄКЗК

Тараклійська в'язниця (Молдова)

Питна вода постачалась через «загальний фонд» під контролем ієрархії — замість безоплатного надання адміністрацією

«МОВЧАЗНА УГОДА» МІЖ АДМІНІСТРАЦІЄЮ ТА ІЄРАРХІЄЮ

Сутність «аутсорсингу» управління

ЄКЗК: «tacit agreement / complicity»

Адміністрація делегує управлінські функції
неформальним лідерам в обмін на «порядок»

Класифікація новоприбулих

Класифікація та розміщення новоприбулих ув'язнених здійснюється за участю неформальної ієрархії

Ведення реєстру ув'язнених

Реєстр ув'язнених вівся самими ув'язненими, а не персоналом установи

- Сорокська в'язниця, Молдова

Бездіяльність персоналу

Неповнолітні лідери допускались до контакту з новоприбулими

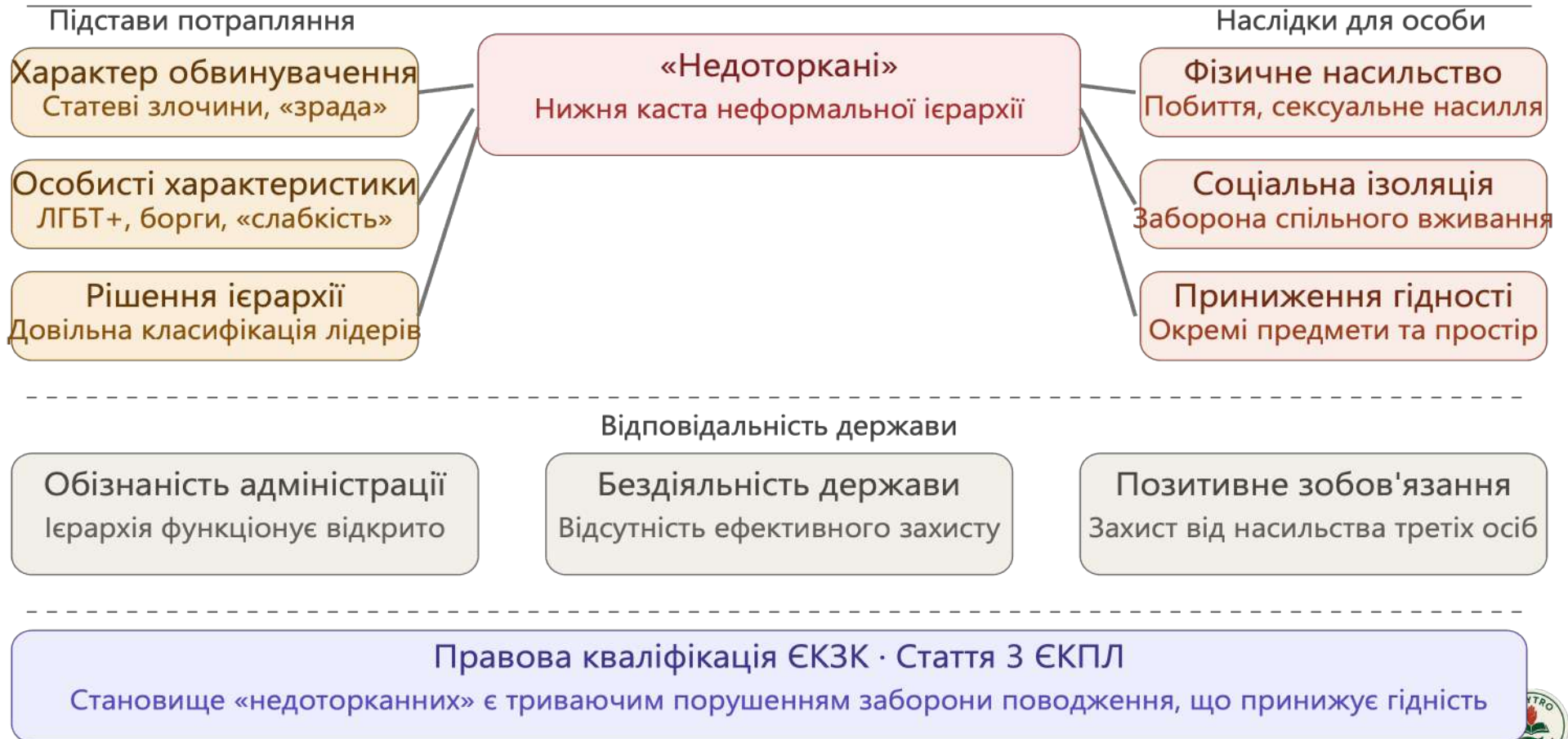
- В'язниця Гоян

Персонал не реагував або був свідком побиття ув'язнених «нижчого класу»

Джерело стандартів: ЄКЗК — Європейський комітет з питань запобігання катуванням

Yagupov

НАСИЛЬСТВО ЩОДО ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ УВ'ЯЗНЕНИХ «Недоторкані» та їх правовий статус

НАСИЛЬСТВО ЩОДО ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ УВ'ЯЗНЕНИХ

Категорії, що підпадають під підвищений ризик

Засуджені за сексуальні злочини:
ризик систематичного насильства,
зокрема сексуального

LGBTQI+ ув'язнені:
вербальне та фізичне
наси́льство, примусова
ізоляція

**Колишні співробітники
правоохоронних органів
та їх інформатори**

- **Засуджені за сексуальні злочини:** ризик систематичного насильства, зокрема сексуального
- **LGBTQI+ ув'язнені:** вербальне та фізичне насильство, примусова ізоляція
- **Колишні співробітники правоохоронних органів та їх інформатори**

**«Першоходи» —
першочергова мішень
для «вербування» до субкультури**

ЄКЗК ПОПЕРЕДЖАЄ

Наслідки для системи

ЄКЗК попереджає: мовчазна співпраця між адміністрацією та неформальними лідерами має серйозні ерозійні наслідки для всієї системи кримінального правосуддя.

Підрив авторитету адміністрації

Відсутність реабілітації

Знівельований ефект покарання

Вона підриває повагу ув'язнених до адміністрації, унеможлиблює реабілітацію та нівелює стримуючий ефект покарання.

СИМВОЛІКА СУБКУЛЬТУРИ ТА ТАТУЮВАННЯ

Видимі маркери приналежності до ієрархії

Неформальна тюремна ієрархія використовує систему символів для позначення статусу в ієрархії. ЄКЗК зафіксував їх як значущі індикатори присутності та сили неформальних структур.

Восьмикутні зірки «злочинського світу» на дверях та стінах камер (колонія №17, Грузія)

«Оскалі» – оскалений вовк – символ приналежності до кримінального середовища

Татування, що позначають місце в ієрархії та «заслуги» в кримінальному світі

Присутність кастової символіки є безпосереднім доказом функціонування неформальної ієрархії

АТМОСФЕРА СТРАХУ ТА ЗАМОВЧУВАННЯ: ВПЛИВ НА РОЗСЛІДУВАННЯ

Практика приховування насильства

НЕ МОВЧИ!

Неформальна ієрархія підтримує систематичне замовчування насильства

Переважна більшість виладків не реєструється — жертви бояться помсти, яка виявляється більш реальною, ніж будь-який захист з боку адміністрації

YAGUNOV

АТМОСФЕРА СТРАХУ ТА ЗАМОВЧУВАННЯ: ВПЛИВ НА РОЗСЛІДУВАННЯ

Сорокська в'язниця (2017):

9 офіційних скарг на насильство за рік;
за перші 5 місяців 2018 р. — жодної —
попри регулярне виявлення гематом
при перекличці

Стандартна «відповідь» потерпілих:
«впав з ліжка», «посковзнувся у ванній»

Залякування відків під час
інтерв'ю з делегаціями ЄКЗК

Стандартна «відповідь»
потерпілих: «впав з ліжка»,
«посковзнувся у ванній»

Персонал деяких установ (Кагул)
нібито радив ув'язненим не
спілкуватися з делегацією

«Заслуховування» ув'язнених після
бесіди з делегацією — практика,
несумісна зі співробітництвом з ЄКЗК

САМОІЗОЛЯЦІЯ ЯК ВИМУШЕНИЙ ЗАХИСТ ВІД ІЄРАРХІЇ

Парадокс добровільного одиночного ув'язнення

- ЕКЗК зафіксував тривожну тенденцію: частина ув'язнених добровільно обирає режим посиленої ізоляції — роками перебуваючи в умовах, що фактично відповідають одиночному ув'язненню, — лише щоб уникнути фізичної загрози з боку ієрархії
- У відвіданих молдовських в'язницях для дорослих певна кількість ув'язнених добровільно перебувала в спеціальних приміщеннях
- Для багатьох з них самоізоляція упродовж років була єдиним способом уникнути агресорів
- Такий режим передбачає посилені обмеження, що самі по собі можуть порушувати стандарти ст. 3 Конвенції

САМОІЗОЛЯЦІЯ ЯК ВИМУШЕНИЙ ЗАХИСТ ВІД ІЄРАРХІЇ

Парадокс добровільного одиночного ув'язнення

- ☑ ЄКЗК зафіксував тривожну тенденцію: частина ув'язнених **добровільно обирає режим** посиленої ізоляції — роками перебуваючи в умовах, що фактично відповідають одиночному ув'язненню, — **лише щоб уникнути фізичної загрози з боку ієрархії**
- ☑ У відвіданих молдовських в'язнях для дорослих певна кількість ув'язнених добровільно перебувала в спеціальних приміщеннях
- ☑ Для багатьох з них самоізоляція упродовж років була єдиним способом уникнути агресії

Такий режим передбачає посилені обмеження, що самі по собі можуть порушувати стандарти ст. 3 Конвенції

САМОІЗОЛЯЦІЯ ЯК ВИМУШЕНИЙ ЗАХИСТ ВІД ІЄРАРХІЇ

Держава несе відповідальність

Коли ув'язнений змушений **бирати** між ризиком насильства від ієрархії та добровільним **одиначним ув'язненням**, держава де-факто відмовляється від виконання свого **позитивного обов'язку** захищати його фізичну недоторканність

Це може бути порушенням ст. 3 **Конвенції** у матеріальному аспекті

ЖИТЛОВИЙ ТА ОСОБИСТИЙ ПРОСТІР У КАМЕРАХ

ЄКЗК рекомендує не менше **6 м²** на одного ув'язненого в однокімнатній камері, не менше **4 м²** у багатокімнатній.

ЄСПЛ: площа менше **3 м²** на особу — сильна презумпція порушення ст. 3.

Диспропорція у розмірах камер є індикатором неформальної в'язничної ієрархії.

Надмірна переповненість у поєднанні з іншими несприятливими умовами утримання завжди становить порушення.

ТРАНСПОРТУВАННЯ УВ'ЯЗНЕНИХ

Умови перевезення підпадають під ст. 3 Конвенції: тривале утримання у переповнених фургонах без вентиляції — **порушення**

Транспортування ув'язнених з особливими потребами вимагає спеціального обладнання та медичного супроводу

Нічний сон під час залізничного перевезення: ув'язненим мають надаватися прийнятні умови для відпочинку

Утримання у приміщеннях суду без їжі, води та туалету в очікуванні засідань — **порушення** ст. 3 Конвенції

МЕДИЧНІ СЛУЖБИ У В'ЯЗНИЦЯХ

Медична допомога у місцях несвободи має бути еквівалентною тій, що надається на свободі

Відмова в доступі до лікаря або невиправдана затримка медичної допомоги — **порушення** ст. 3 Конвенції

Конфіденційність медичних записів та згода пацієнта є обов'язковими вимогами.

Тримання тяжкохворого у в'язниці без належних умов — **нелюдське поводження** Конвенції

Інфекційні захворювання, психічні розлади, залежності — **вимагають спеціалізованих програм** Конвенції

ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ

Будь-яке застосування фізичної сили, що не є абсолютно необхідним, є порушенням ст. 3 Конвенції

Відеозаписи інцидентів мають зберігатися та бути доступними для незалежного перегляду

Підрозділи швидкого реагування повинні проходити спеціальне навчання та підпадати під окремий нагляд

Застосування електрошокової зброї (tasers, електрошокові ремені) — предмет особливого контролю ЄКЗК

Обшуки з роздяганням та примусове перебування без одягу можуть становити таке, що принижує гідність, поводження

ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ У В'ЯЗНИЦЯХ

Будь-яке застосування фізичної сили, що не є абсолютно необхідним, є порушенням ст. 3 Конвенції

Відеозаписи інцидентів мають зберігатися та бути доступними для незалежного перегляду

Підрозділи швидкого реагування повинні проходити спеціальне навчання та підпадати під окремий нагляд

Застосування електрошокової зброї (tasers, електрошокові ремені) — предмет особливого контролю ЄКЗК

Обшуки з роздяганням та примусове перебування без одягу можуть становити таке, що принижує гідність, поводження

ДИСЦИПЛІНАРНЕ ПОКАРАННЯ УВ'ЯЗНЕНИХ

Дисциплінарні санкції мають відповідати принципам пропорційності та законності

- Практика ЄКЗК у різних країнах (Молдова, Кіпр, Туреччина, Вірменія, Великобританія): надмірна ізоляція, обмеження контактів, скасування пільг — порушення

- Дисциплінарне покарання за самоушкодження є неприйнятним і суперечить медичній та правозахисній логіці

- Застосування наручників надмірно або без нагляду — порушення ст. 3 Конвенції

Yagunov

ТОТАЛЬНА СЕНСОРНА ІЗОЛЯЦІЯ

Повна сенсорна ізоляція, поєднана з тотальною соціальною ізоляцією, може знищити особистість

Сліпка

Шумоприглушення

Зв'язування

- Така форма поводження є **нелюдською** і не може бути виправдана потребами безпеки
- **Відрізняється від одиночного ув'язнення:** передбачає повне позбавлення будь-яких подразників та контактів

ОДИНОЧНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ: ЗАГАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЄКЗК

Одиночне ув'язнення само по собі потенційно створює проблеми, пов'язані із заборонаю ст. 3 Конвенції

- **П'ять критеріїв правомірності:**
  - пропорційність, законність, підзвітність,
  - необхідність, недискримінаційність
- **Одиночне ув'язнення ніколи не повинно** призначатися як частина вироку суду.
- Чим довше тривалість — тим переконливішими мають бути підстави і тим пильнішим нагляд
- Режим має бути **позитивним** і спрямованим на усунення факторів, що зумовили застосування заходу

ВИДИ ОДИНОЧНОГО УВ'ЯЗНЕННЯ

Чотири види:

■ на підставі судового рішення

■ як дисциплінарна санкція

■ адміністративне превентивне

■ для захисту ув'язненого

ПРОЦЕДУРНІ ГАРАНТІЇ

Ув'язнений має право висловлювати свою позицію у процедурі прийняття рішення

Рішення підлягають регулярному перегляду та можуть бути оскаржені

Обмеження (відвідини, листування, телефон, діяльність) можуть застосовуватися лише у разі необхідності

Детальне документування всіх контактів персоналу з ізольованим ув'язненим є обов'язковим

Детальне документування всіх контактів персоналу з ізольованим ув'язненим є обов'язковим

УВ'ЯЗНЕНІ НЕПОВНОЛІТНІ

Особливий захист

Відокремлення від дорослих
Освіта та навчання
Соціальна реінтеграція
Стандарти вищі, ніж для дорослих

Умови тримання

Матеріальні умови — підвищені
Режим — адаптований до віку
Медична допомога — вищий стандарт
Приміщення, харчування, одяг

Дисципліна

Без фізичного покарання
Пропорційні санкції
Право на оскарження
Процедурні гарантії обов'язкові

Контакти із зовнішнім світом

Регулярні зустрічі з родиною
Листування та телефонні дзвінки
Зв'язок із зовнішнім суспільством
Ізоляція — лише виняток

УВ'ЯЗНЕНІ НЕПОВНОЛІТНІ

Неповнолітні потребують особливого захисту: відокремлення від дорослих, освіта, соціальна реінтеграція

Матеріальні умови, режим, медична допомога — стандарти вищі, ніж для дорослих

Дисципліна без фізичного покарання, з пропорційними санкціями та правом оскарження

Неповнолітні мають право на регулярні контакти із сім'єю та зовнішнім світом

НЕБЕЗПЕЧНІ УВ'ЯЗНЕНІ, SEX OFFENDERS

НЕБЕЗПЕЧНІ УВ'ЯЗНЕНІ

- Тримання небезпечних злочинців у режимах суворої ізоляції потребує окремого правового обґрунтування
- Особлива уніформа для небезпечних злочинців може становити таке, що принижує гідність, поведження

SEX OFFENDERS

- Sex offenders потребують спеціальних програм лікування та захисту від насильства

НАРКОЗАЛЕЖНІ

- Наркозалежні ув'язнені вимагають медичного і реабілітаційного підходу, а не лише карального

НЕБЕЗПЕЧНІ УВ'ЯЗНЕНІ, SEX OFFENDERS, НАРКОЗАЛЕЖНІ

НЕБЕЗПЕЧНІ ЗЛОЧИНЦІ

- Тримання небезпечних злочинців у режимах суворої ізоляції потребує окремого правового обґрунтування

SEX OFFENDERS

- Sex offenders потребують спеціальних програм лікування та захисту від насильства

НАРКОЗАЛЕЖНІ

- Наркозалежні ув'язнені вимагають медичного і реабілітаційного підходу, а не лише карального

- Особлива уніформа для небезпечних злочинців може становити таке, що принижує гідність, поведження

- Режим для довічників в Україні визнано несумісним з метою реабілітації

ПЕНІТЕНЦІАРНІ ІНСПЕКЦІЇ

НЕЗАЛЕЖНИЙ МОНІТОРИНГ МІСЦЬ НЕСВОБОДИ –
ключова гарантія проти жорстокого поводження

НЕЗАЛЕЖНИЙ МОНІТОРИНГ
МІСЦЬ НЕСВОБОДИ

ЄКЗК та
національні
механізми

Превентивні
механізми

Мають необмежений доступ до всіх місць несвободи

ПЕНІТЕНЦАРНІ ІНСПЕКЦІЇ

Незалежний моніторинг місць неволі — ключова гарантія проти жорстокого поводження

КОРУПЦІЯ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Корупція у в'язницях — системний фактор, що дозволяє
НЕФОРМАЛЬНУ ІЄРАРХІЮ І НАСИЛЬСТВО

ФІКСУЄТЬСЯ ЄКЗК У БАГАТЬОХ КРАЇНАХ

МЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

ЄСПЛ визнає чотири цілі покарання:

КАРА

ЗАЛЯКУВАННЯ

ЗАХИСТ СУСПІЛЬСТВА

РЕАБІЛІТАЦІЯ

кара, **залякування**, захист суспільства, реабілітація

МЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

Сучасна тенденція: акцент на **реабілітації** та **ресоціалізації** через особисту відповідальність

- «Принцип прогресування»: від **акценту** на **каральності** до підготовки до звільнення
- Позбавлення волі є само по собі покаранням — умови тримання не повинні посилювати кару
- Реальна можливість **реабілітації** є обов'язковим елементом **довічного ув'язнення**

УСУНЕННЯ ПОРУШЕНЬ ТА КОМПЕНСАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ

Держава зобов'язана усунути тривале порушення ст. 3 Конвенції шляхом реальних структурних змін

ЕКЗК практикує рекомендації щодо компенсаційних механізмів за неналежні умови тримання

Ефективний внутрішній засіб правового захисту є вимогою ст. 13 Конвенції у поєднанні зі ст. 3 Конвенції

Системні порушення вимагають пілотних рішень ЄСПЛ та виконання структурних заходів

ДМИТРО ЯГУНОВ

- АДВОКАТ
- ДОКТОР ПОЛІТИЧНИХ НАУК
- КАНДИДАТ НАУК ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
- ДОЦЕНТ
- ЗАСЛУЖЕНИЙ ЮРИСТ УКРАЇНИ
- ЧЛЕН ЄКЗК ВІД УКРАЇНИ

✉ d.yagunov@gmail.com

🌐 www.yagunov.in.ua

🌐 www.cpt-echr.com